

GELİR DAĞILIMI BOZUKLUĞU ve VERGİ GELİRLERİNE ETKİSİ

Metin EREN(*)

1 - GİRİŞ

Günümüz dünyasında gelir, insanoğlunun temel ihtiyaçlarının karşılanmasında kullanılan temel bir araçtır. Bu nedenle gelir dağılımındaki eşitsizlik durumu, fiyatı ödenmeden erişimin mümkün olmadığı temel ihtiyaçların giderilmesinde toplumdaki insanlar arasında ciddi eşitsizliklere neden olacaktır. Gelir eşitsizliği; bir ülkedeki gelirin o ülkedeki bireyler tarafından eşit ve adil olarak bölüşülmediğinin kanıtıdır. Her ne kadar gelir dağılımı eşitsizliği, toplumdaki genel iktisadi eşitsizlikleri tek başına açıklamada yetersiz kalsa da, gelir dağılımındaki eşitsizliğin açıklanmasında önemli bir ölçüt olarak hala kullanılmaktadır.

Biz de bu çalışmamızda, özellikle son 20 yıldır önemi daha çok artan ve tüm dünya ülkeleri ile birlikte ekonomik sistemlerin üzerinde dikkatle durduğu gelir dağılımının ne demek olduğunu ve gelir dağılımında eşitliğin sağlanamadığı hallerdeki durumun vergi gelirlerini nasıl etkilediği üzerinde durulmaya çalışılacaktır. Konunun daha iyi anlaşılması bakımından bir yandan bazı iktisadi kavramlar, gelir dağılımını belirleyen faktörler, gelir dağılımının saptanmasında kullanılan metodlar, gelir dağılımının önemi belirtilmeye çalışılmakta, diğer yandan da adil gelir dağılımı için uygulanacak maliye politikası, muhtelif vergilerin gelir dağılımı üzerinde etkilerine değinilerek, gelir dağılımının ülkemizdeki boyutu ile gelir dağılımı bozukluğunun ortadan kaldırılmasına yönelik alınacak önlemler hakkındaki konular incelenmiştir. Son bölümde ise konu hakkındaki genel bir değerlendirmeye yer verilmiştir.

2- GELİR DAĞILIMI ile İLGİLİ KAVRAMLAR

2.1- Gelir Dağılımı (Income Redistribution)

Gelirin yeniden dağılımı konusunun önem kazanması, bir asır öncesinde A. Wagner'in toplumsal

(*) Vergi Müfettişi

adalet ile vergi adaleti arasındaki ilişkilere dikkat çekmesi ile başlamıştır. Daha sonraları ise müdahaleci devlet akımları ve vergi adaleti ilkelerinin gelişmesi ile birlikte, gelir ve servet dağılımındaki dengesizliklerin azaltılması pratik vergi politikasının temel bir amacı haline gelmiştir.¹

İktisadi açıdan bakıldığında ise gelir dağılımı kavramı, genel manada milli gelirin dağılımı anlamında kullanılmaktadır. Dağılımı incelenecek gelirin milli gelir olduğunu belirterek konuyu sınırlandırmış olmakla birlikte, milli gelirin kimler, neler veya nereler arasında dağılımının belirtileceğine değinmekte fayda vardır.²

Her ülke, ülkelerarası gelir dağılımı bakımından kıyaslama yapabilmek veya kendi ülke koşulları hakkında bilgi edinebilmek için, gelir dağılımını farklı metotlar da incelemesi gerekmektedir. Aksi halde gelir dağılımı konusunda amaçlanan sağlıklı bilgilere ulaşmak mümkün değildir. Bu nedenle iktisadi bir kavram olan gelir dağılımı ile ilgili açıklamalarımıza geçmeden önce bazı kavramların açıklanması yerinde olacaktır.

Elde edilen milli gelir toplamının, bireyler, gruplar veya üretim öğeleri arasında dağılımını açıklayan başlıca türleri şunlardır.

2.1.1- Fonksiyonel Gelir Dağılımı

Fonksiyonel gelir dağılımı, ulusal gelirin üretilmesine katkıda bulunan çeşitli üretim faktörlerinin milli gelirden aldıkları payı, yani milli gelirin ücret, faiz, rant ve kâr arasındaki dağılımını ifade eden bir kavramdır. Milli gelirin farklı sosyal sınıflar arasında nasıl dağıldığı konusunda bilgi edinmeyi mümkün kılan bu dağılım türünde ulusal gelir üretime katılan üretim faktörleri sayısı kadar parçalara ayrılır. İkili ayrıma göre ulusal gelirin emek ve mülk gelirlerinin toplamından oluştuğu varsayılırken Klasik iktisatçılar üretim faktörlerini üç gruba ayırırlar ve üç gelir grubunun varlığını savunurlar. Buna göre toprak sahipleri rant gelirine, sermayedarlar kâr gelirine ve emekçiler ücret gelirine hak kazanırlar. Fonksiyonel gelir dağılımı, sosyal tabakaların kendi içlerinde büyük farklılıkların olması nedeniyle, çeşitli sosyal tabakaların milli gelirden aldıkları paylar konusunda ancak kaba hatlarıyla bir bilgi sağlayabilir.³

Ancak, milli gelirin çeşitli sosyal sınıflar arasında nasıl dağıldığını araştırmak istiyorsak, iktisat ilminde kullanılan gelir dağılımı kavramları içinde bu amaca en uygun olan, fonksiyonel gelir dağılımıdır.⁴

2.1.2- Kişisel Gelir Dağılımı

Milli gelirin kişiler ve tüketici birimleri (aileler) arasındaki dağılımını gösterir. Kişisel gelir dağılımında önemli olan elde edilen gelirin kaynağı ve bileşimi değil, miktarıdır. En yüksek ve en düşük gelir grupları arasındaki farklar (eşitsizlik derecesi) ve bu eşitsiz dağılıma yol açan mekanizmalar incelenir. Bu dağılımda ülke nüfusu genelde beş eşit gruba ayrılır.

¹ TURHAN Salih, Vergi Teorisi ve Politikası, Filiz Kitabevi, İstanbul, 1998, 6. Baskı, s.340.

² TÜRK İsmail, Maliye politikası: Amaçlar, Araçlar ve Çağdaş Bütçe Teorileri, Turhan Kitabevi, Ankara, 2005, ss. 305-310.

³ YAŞIN Dilek, "Türkiye'de Büyüme, Gelir Dağılımı ve İşsizlik Arasındaki İlişkinin Analizi (19787-2009): Büyüme, Daha Adil Gelir Dağılımını Getirdi mi? İşsizliği Azalttı mı?", Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir, 2010, s.6. Çevrimiçi: http://www.tcmb.gov.tr/yeni/iletisimgm/dilek_yasin.pdf (Erişim Tarihi: 04.01.2012)

⁴ TÜRK İsmail, Maliye Politikası, Turhan Kitabevi, Ankara, 2003, s. 315.

Nüfusun % 20'sini temsil eden her bir gruba düşen ulusal gelir hesaplanarak hane halkının yüzde dağılımı ile gelirin yüzde dağılımı karşılaştırılır.⁵

Kişisel gelir dağılımı gelirin nasıl, nerede, ne yaparak elde edildiği değil, sadece bireylerin ve tüketici birimlerinin belirli bir süre boyunca elde ettikleri gelir miktarlarını göz önünde tutar. Onun için bireylerarası gelir eşitsizliği araştırılmak isteniyorsa, kişisel gelir dağılımı kavramına başvurulur.⁶

Kişisel gelir dağılımını etkileyen birden fazla etken söz konusudur. Bu etkenler bireylerin zekâ seviyeleri, çalışma yoğunluğu farklılıkları, risk, eğitim düzeyi, miras, şans faktörü ve ülkenin ekonomik durumu olarak sayılabilir. Söz konusu bu faktörlerde meydana gelen değişimler kişilerin gelir durumlarında farklılık yaratarak kişisel gelir dağılımını değiştirecektir.

Bir ülkede kişisel gelir dengesinin sağlanması halinde aşağıdaki faydaların elde edileceği umulur;

- Kişisel gelir dağılımında adalet sosyal barışı sağlar.
- Kişisel gelir dağılımında adalet toplam refahı artırır.
- Kişisel gelir dağılımında adalet fırsat eşitliğini artırır.
- Kişisel gelir dağılımında adalet ekonomik istikrarı sağlamada yardımcı olur.⁷

2.1.3- Sektörlere Göre Gelir Dağılımı

Milli gelirin sektörler arası dağılımını iki ayrı sınıflandırma ile tanımlayabiliriz. Birincisi; milli gelirin üretim sektörleri olan tarım, sanayi ve hizmetler arasında dağılımıdır. Diğer tasnif şekli ise, milli gelirin kamu sektörü ile özel sektör arasındaki dağılımını temsil eden tasnif şeklidir.

Diğer bir tanımlama ise çeşitli üretim sektörlerinin ulusal gelirden aldıkları payları, bunların uzun vadedeki seyirlerini, ulusal gelir dağılımındaki değişikliklerin hangi sektörlerin lehine ya da aleyhine geliştiğini ortaya koyar.⁸ Sektör kavramını üretim araçlarının mülkiyeti ile ilgili kabul edersek sektörler göre dağılımını, milli gelirin kamu sektörü ile özel sektör arasındaki dağılımını temsil eden bir kavram olur. Bu anlamda sektörler göre gelir dağılımı, devletin ekonomiye müdahale derecesini, hatta ekonomik sistemin karakterini gösterir.⁹

Tarım, sanayi ve hizmet sektörlerinin milli gelirden aldıkları paylar, bunların uzun dönemde izledikleri seyir, sosyal hasılaya katkısı, devletin hangi sektörler aleyhine ve hangileri lehine milli gelirin dağılımını etkilediği sektörler göre gelir dağılımı kavramı ile incelenir. Tarım, sanayi ve hizmet sektörlerinin milli gelirden aldıkları paylar, bu sektörlerin gösterdikleri gelişme ve bu gelişmeye etki eden faktörler bulunmak istendiği zaman sektörel gelir dağılımına bakılır.¹⁰

Ayrıca sektörel bazda gelir dağılımı ülkeler arasında da farklılık göstermektedir. Gelişmiş ülkeler daha çok sanayi ve hizmet sektörlerinin milli gelir içindeki payı fazla iken, aksine gelişmekte olan ülkelerde ise tarım kesiminin milli gelirden aldıkları pay daha fazladır.

⁵ AKTAN Coşkun ve VURAL İstiklal Yaşar, "Gelir Dağılımında Adalet(siz)lik ve Gelir Eşit(siz)liği: Terminoloji, Temel Kavramlar ve Ölçüm Yöntemleri", Yoksullukla Mücadele Stratejileri, Ankara: Hak- İş Konfederasyonu Yayını, 2002, s.2.

⁶ TÜRK İsmail, age, s.315.

⁷ TAYYAR Ahmet Emrah, "Türkiye'de Gelir Dağılımı ve Makro Ekonomik Faktörlerin Gelir Dağılımı Üzerine Etkisi: Bir Ekonometrik Analiz", Marmara Üniversitesi Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2011, s. 6.

⁸ AYDIN Fazıl, "Gelir Dağılımının Vergi Sistemi Üzerine Etkisi", Vergi Sorunları Dergisi, Eylül 2008, Sayı:240, s.40.

⁹ TÜRK İsmail, age, s. 314.

¹⁰ İŞİK Nihat, "Sektörel Gelir Dağılımının Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkisi", Selçuk Üniversitesi Karaman İ.İ.B.F Dergisi, Sayı:11, Yıl:9, Aralık 2006, s.123.

2.1.4- Bölgesel Gelir Dağılımı

Bir ülkenin farklı bölgelerinde yaşayan kişilerin ulusal gelirden ne oranda pay aldıklarını gösterir. Bu gelir dağılımı bir ülkenin gelişmiş ve az gelişmiş bölgeleri arasındaki farklılıkları tespit etmeye yarar.¹¹

Ekonomiler çeşitli üretim bölgelerinden meydana gelir ve her bölge kendine has ekonomik, sosyal ve demografik özellikler gösterir. Ülke tarıma dayalı bir ekonomiye sahipse, bölgesel iklim farklılıkları üretimi doğrudan etkileyecektir. Yine aynı şekilde, sanayi ve ticaret ağırlıklı bir yapıya sahipse, yine bölgesel farklılıklardan doğan bir dengesizlik kendisini gösterecektir. Bu durum da denilebilir ki, milli gelir bölgeler arasında eşit olarak dağıtılmamıştır.¹²

Ülkenin farklı bölgeleri arasında ki gelir dağılımı bizi ilgilendiriyorsa bölgesel gelir dağılımı, çeşitli sektörlerin durumunu ve milli gelirden almış oldukları payı inceliyorsak sektörler arası gelir dağılımı, sosyal gruplar arası paylaşım ile ilgileniyorsak fonksiyonel gelir dağılımı ve toplumdaki kişilerin milli gelir karşısındaki durumları hakkında bir bilgi sahip olmak istiyorsak kişisel gelir dağılımı bizim açımızdan önemlidir. Bu yüzden incelememiz açısından dikkate alacağımız dağılım şekli kişisel gelir dağılımıdır.

2.2- Gelir Dağılımını Belirleyen Unsurlar

Bir ülkedeki gelir dağılımı bozuklukları birçok nedene dayanmaktadır. Bu konuda mal ve hizmetlerin üretiminden tüketimine kadar birçok neden sıralamak mümkündür. Bu durumda gelir dağılımını etkileyen faktörleri emek kaynaklı olanlar ve emek dışı olanlar olarak iki kapsamda toplandığı görülür. Emek dışı olan faktörler ise faktör fiyatları ve servet dağılımıdır. Şimdi ekonomi içinde kendiliğinden gelir dağılımını sağlayan bu faktörler üzerinde duracağız.

2.2.1- Emek Dağılımı

İlk bakışta emeğin yetişkin kişiler arasında eşit olarak dağıldığı kanısına kapılabiliriz. Ancak konuyu derinliğine ele aldığımızda durumun böyle olmayıp, fertlerin sahip oldukları işgücü özelliklerinden kaynaklanan farklılıklar olduğu görürüz. Emeğin vasfı bütün insanlarda aynı olsaydı, ücretler arasında eşitsizlikler olmaz veya yok denecek kadar az olurdu. Çünkü böyle bir durumun varlığı halinde bütün insanlar aynı işleri aynı kalitede yapabilirlerdi. Demek ki ücretler arasındaki farklılık emeğin vasfından kaynaklanmaktadır.¹³

Örneğin, bir mühendis ile bir inşaat işçisi arasında vasıfları yönünde bir fark olmadığı söylenemez. Bu durumda elde ettikleri ücretlerin de bu durumda aynı olması beklenmemelidir. Şüphesiz aynı ihtisas sahasında çalışan mühendisler bile aynı maharette değildir. Bu yüzden, emek gelirinin dağılımının ve ücret düzeylerinin farklı olması da gayet doğaldır.

2.2.2- Servet Dağılımı

Servet vergilerinin temel amacı servet dağılımındaki uçurumun yol açtığı adil sayılmayan gelir

¹¹ AKTAN Coşkun ve İstiklal Yaşar Vural, age, s.2.

¹² ÖZBİLEN Şevki, Maliye Politikası (Teorik Esaslar- İlkeler ve Yöntemler), Atilla Kitabevi, Ankara,1999, s. 476.

¹³ EROZAN Adil "Gelir Dağılımı ve Vergilemenin Gelir Dağılımına Etkisi" İstanbul Üniversitesi Yüksek Lisans Tezi, 1990, s.33-35

dağılımının kısmen düzeltilmesidir. Gelir dağılımındaki adaletsizliği, yaygın kanının aksine; gelir, kurumlar ve lüks tüketim vergileri ile önleme olanağı çok da mümkün değildir. Zira vergi yükünün artması vergiden kaçınma ve vergi kaçakçılığı olanaklarını da artırır. Daha iyi olanaklara sahip olan ve fırsatları daha iyi değerlendiren yüksek gelir grubu vergi yükünün büyük bir kısmını yansıtmaya olanağı elde ederken zamanla toplam vergi gelirlerinin büyük bir kısmı emek gelirlerinin ve tüketimin vergilendirilmesinden karşılanır. Diğer taraftan kayıt altına alındıkları için vergi ödemekten kurtulamayan mükellef grubu aleyhine gelir dağılımında sapmalar ortaya çıkabilir. Buna mukabil, servet vergileri iki tür etki yaratarak gelir dağılımını olumlu yönde etkileyebilir. Bunlardan birincisi, gelir dağılımındaki eşitsizliğin kaynaklarından biri olan servet dağılımındaki eşitsizliği kısmen ortadan kaldırmasıdır. İkinci etkisi ise, dolaylı olarak diğer vergilerin hasılatını artırması ile ortaya çıkmaktadır. Vergi denetiminin yeterli düzeyde olması ve beyanname sisteminin iyi çalışması durumunda kapsamlı bir vergi olan kişisel servet vergisi ile bütün servet ve gelir unsurları beyan edileceğinden gelir, kurumlar ve tüketim vergilerinin matrahı da otomatik olarak saptanabilir ve dolaysız vergilerin gelir dağılımını düzeltici etkileri güçlenmiş olur¹⁴

Bu itibarla servet seviyesi ile gelir seviyesi arasında pozitif ilişki dikkate alınarak, serveti geniş sosyal tabakalara yaymak ve servetten sağlanan kazançları daha ağır bir şekilde yükümlü kılmak suretiyle gelir dağılımını bir dereceye kadar eşitlemek mümkündür.¹⁵

Toplumdaki fertler arasındaki gelir dağılımı, bu şekilde yapılmadığı takdirde yüksek gelir sahipleri ile düşük gelir sahipleri arasındaki gelir uçurumlarının daha da açılmasına ve gelir dağılımındaki bozukluğun kronik bir hal alması kaçınılmaz olacaktır.

2.2.3- Faktör Fiyatları

Faktör fiyatlarıyla, ücret, faiz, rant, kâr gibi üretim faktörleri fiyatları kastedilmektedir. Faktör fiyatlarındaki değişimler, servet ve işgücü dağılımını veri kabul edersek, tüketici birimleri arasındaki gelir dağılımını fiyatı değiştiren faktörün lehine veya aleyhine değiştirir. Faktör fiyat farklılıkları iki farklı tipe ayrılabilir. Bunlardan ilki; dinamik farklılıklar, ikincisi ise denge farklılıklarıdır. Dinamik farklılıklarda; faktör fiyatlarında meydana gelen bazı farklılıklar geçici bir dengesizlik durumu ortaya koyar. Bir endüstrinin büyümesi ve bir başkasının küçülmesi durumunda ortaya çıkan bu tip farklılıklar faktörlerin yeniden dağılımına yol açarlar ve bu yeniden dağılım bir süre sonra farklılıkları ortadan kaldıracak yönde bir etkiye bulunur. Bu sürecin ne kadar zaman alacağı faktörlerin bir endüstriden diğerine hareket kolaylığına, yani faktör akışkanlık derecesine bağlıdır.¹⁶

Faktör fiyatlarının sıfıra düştüğü bir ekonomide servet birikimi, tek başına gelir artışılığı yaratamaz. Yine aynı şekilde devletin faiz hadlerini durdurması, kiralari kontrol altına alması, gelir dağılımını belirli bir kesim lehine değişmesini önlediği gibi, belirli sosyal tabakaların gelirlerini de reel olarak yükseltebilir.¹⁷

¹⁴ KÜRSÜZ Tuğba, "Vergilendirmenin Gelir Dağılımına Etkileri ve Türkiye'deki Durumu", Marmara Üniversitesi Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2010, ss.59-60.

¹⁵ EROZAN Adil, age, s. 34.

¹⁶ MUTLU Devrim Emre, "Vergilendirmenin Gelir Dağılımına Etkisi", İstanbul Üniversitesi Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2007, s.18.

¹⁷ ÖZBİLEN Şevki, age.s. 484

2.3- Gelir Dağılımını Tespitte Kullanılan Yöntemler

Gelir dağılımı eşitsizliği ölçütleri kabaca iki kategori altında değerlendirilebilir. Objektif ölçütler, gelirlerin birbirlerinden ya da ortalama gelirden farklarının istatistiksel ölçütlerini kullanarak eşitsizlik derecesini tespit etmeye çabalarken, normatif ölçütler gelir dağılımındaki oranlara ilave olarak sosyal refah anlayışı doğrultusunda fayda fonksiyonunu da dikkate almaktadır. İncelememizde objektif ölçütlere kısaca değinilecektir. Öte yandan, gelir dağılımı statik ölçütler kullanılarak grafiksel olarak gösterilebilir.

Gelir dağılımının ölçülmesinde yaygın olarak kullanılan ve incelememizde de dikkate alacağımız ölçüt ise Statik eşitsizlik ölçütü olan Lorenz eğrisidir.

2.3.1- Objektif Ölçütler

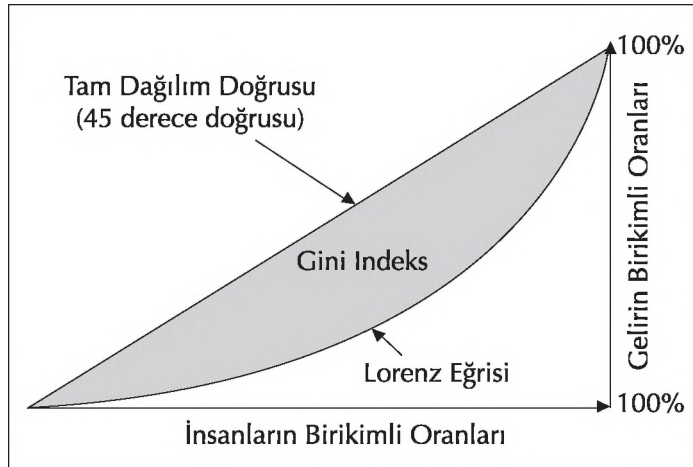
Objektif gelir eşitsizliği ölçütlerine aralık (the range), görelî ortalama mutlak sapma, varyans ve değişme katsayısı, logaritmik standart sapma, logaritmik sapmaların ortalaması, Gini Katsayısı, Kuznets Katsayısı ve Genel Entropi Ölçütleri ve Theil Endeksi örnek olarak gösterilebilir.¹⁸

Bu ölçütlerden sadece Kuznets Katsayısı ve Gini Katsayısı ölçütlerini, Lorenz eğrisi ölçütünün bir türü olduklarından ve çalışmamızın anlaşılabilirliği açısından önemi de dikkate alınarak kısaca açıklanmaya çalışılacaktır.

2.3.1.1- Gini Katsayısı

Gini Katsayısı, bir Lorenz Eğrisi ölçütüdür. Gini katsayısı sayısal olarak 0 ila 1 arasında değer alır. Katsayının 1'e yaklaşması eşitsizliğin arttığını, 0'a yaklaştıkça azaldığını gösterir. Gelir dağılımındaki eşitsizliği ölçmede en çok kullanılan bu katsayı yukarıda değinilen ölçütlerin sahip oldukları farkların ortalama etrafında temerküzünden sakınabilmekte ve her düzeydeki zenginden yoksullara yapılan transferlere karşı duyarlı olabilmektedir.

Şekil 1: Gini Katsayısı

Kaynak: http://eab.ege.edu.tr/pdf/8_1/C8-S1-M21.pdf adresinden alınmıştır.

¹⁸ AKTAN Coşkun ve VURAL İstiklal Yaşar, age, ss.13-16.

Şekilden de görüldüğü üzere, Gini katsayısı, Lorenz eğrisi ile köşegen (tam eşitlik doğrusu) arasında kalan alanın, tam eşitlik doğrusu altında kalan alana oranıdır. Bir başka deyişle Gini katsayısı, Lorenz eğri grafiğindeki alanların oranı olarak hesaplanmaktadır. Tam eşitlik doğrusu ile Lorenz eğrisi arasında kalan alan A, ve Lorenz eğrisi altında kalan alan B ise, Gini katsayısı $A/(A+B)$ olarak hesaplanmakta; dolayısıyla, Gini katsayısı 0 ile 1 arasında değer almaktadır. Gini katsayısının 0,20'nin altında olması düşük eşitsizliği, 0.20-0.50 arasında olması orta düzeyde eşitsizliği, 0,50'nin üzerinde olması ise yüksek eşitsizliği göstermektedir.¹⁹

Gelir grupları arasındaki gelir transferleri Gini Katsayısını etkiler. Objektif bir istatistiki bir ölçüt olmasına rağmen üst ve alt gelir düzeyindeki yığılmaları dikkate almaz. Bu nedenle yığılmanın alt gelir gruplarında yoğun olduğu Gelişmekte Olan Ülkeler ile yığılmanın orta kesimlerde daha yoğun olduğu Gelişmiş Ülkelerin Gini katsayılarının karşılaştırılması halinde sonuçlar dikkatle yorumlanmalıdır.²⁰ Aksi takdirde karşılaştırmalar hiç de gerçekçi olmayacaktır.

2.3.1.2- Kuznets Katsayısı

Kuznets Katsayısı, Gini Katsayısı gibi sektörlere göre sınıflandırılmış bir Lorenz eğrisi ölçütüdür. Katsayı 0 ila 1 arasında bir değer alır ve sadece iki sektörlü bir ekonomi için uygulanabilir. Sektörel ortalama, ülke ortalamasına eşitse katsayı sıfıra eşit olur. Toplam üretimin tek bir sektör tarafından yapılması ve bu sektörün istihdamdaki payı son derece önemsiz ise katsayının değeri 1 olur

$$Y_i (X_i / Y_i) - 1$$

X_i = i. nci sektörün üretimdeki payı,

Y_i = i. nci sektörün istihdamdaki payı.

Kuznets Katsayısı, sektörel işgücü ve üretim arasındaki farkların mutlak değerlerinin her bir sektörün işgücündeki payı ile ağırlandırılarak toplanması, sektörel ortalama ürünler arasındaki eşitsizliğin bir ölçüsü olarak kullanılır. Örneğin, sanayi sektörü toplam üretimin % 60'ını üretir ve toplam işgücünün % 50'sini istihdam ederse, aradaki fark (% 10) sanayi sektöründe işçi başına ürünün, toplam işgücündeki sanayi payı ile ağırlandırılmış olarak, ülke ortalaması oranı farkına eşittir.

Katsayı, kişisel veya hane halkı gelirlerinin tespitinde güçlük çekilen ülkelerde gelirin fonksiyonel dağılımını belirlemek açısından uygun bir ölçüttür.

2.3.2- Normatif Ölçütler

Normatif ölçütler, Dalton Ölçütü ve Atkinson Endeksi olmak üzere iki grup altında incelenebilir.

2.3.2.1- Dalton Ölçütü

Hugh Dalton, ekonomik refah ile gelir arasındaki ilişkinin toplumun bütün bireyleri için aynı olduğunu ve gelir arttıkça marjinal ekonomik refahın düştüğünü varsaymıştır. Bu varsayımdan hareketle toplam ekonomik refahın en yüksek noktaya bütün gelirlerin eşit olması durumunda ulaşacağını savunmuştur. Dalton, bu analizinde ayrıca, bireylerin ekonomik refah fonksiyonlarının içbükey (conca-

¹⁹ DURLU Ufuk ve AYDIN Özlem, "Ekonometrik Modellerle Türkiye İçin 2006 Yılı Gini Katsayısı Tahmini", Ege Akademik Bakış 8 (1)2008, s.380.

²⁰ AKTAN Coşkun ve VURAL İstiklal Yaşar, age,s.15.

ve) olduğunu varsaymış ve bu sayede zengin bir kişiden fakir bir kişiye yapılan bir gelir transferinin toplam refahı yükselteceğini belirtmiştir.

2.3.2.2- Atkinson Endeksi

Atkinson, Dalton'un ileri sürdüğü toplumsal refah fonksiyonunu bir başlangıç noktası olarak almış ve Dalton'un bütün bireylerin aynı fayda fonksiyonuna sahip olduğu, fayda fonksiyonunun içbükey olduğu ve dolayısıyla gelirin artmasıyla marjinal faydanın azaldığını varsayımlarını kabul etmiştir. Atkinson'un konuya temel katkısı, tüm bu koşullar altında, Lorenz eğrilerinin sıralanmasının aynı zamanda sosyal refah düzeylerinin de sıralanabileceği anlamına geldiğini ispatlamak olmuştur.²¹

2.3.3- Statik Eşitsizlik Ölçütü: Lorenz Eğrisi

Gelir dağılımındaki eşitlik ve eşitsizliği tespit eden ölçütler içinde en yaygın olarak kullanılan ve en tanınmış hiç kuşkusuz Lorenz eğrisidir. Yoğunlaşma eğrisi adı da verilen Lorenz eğrisini Amerikalı İstatistikçi Max Otto Lorenz (1905) geliştirmiştir.²² Bu diyagramda ülkelerin gelir dağılımını karşılaştırmak, gelirin hangi nüfus grupları arasında dağıldığını öğrenmek mümkündür. Bu işlemler genişletilerek vergiye, dış ticaretle ilgili bölümlere de uygulanabilir. Diyagram bir kareye benzemektedir. Karenin yatay kesimi nüfus, gelir grupları ya da genel olarak sözü geçen faaliyeti oransal olarak paylaşanlar, karenin dikey kenarında ise, bu faaliyet oransal olarak yer alır.

Bu analize göre, gelir dağılımında adalet, mutlak eşitlik ve gelir dağılımının tamamen eşitsiz olduğu iki uç durum arasında sağlanır. Gelir dağılımının mutlak eşitliğin sağlandığı durumda, toplam ulusal gelir ve servetin toplam aile sayısı sırasında eşit olarak paylaşılır. Bu durumda, toplumu oluşturan bütün aileler aynı gelir düzeyinde bulunurlar. Gelirin tamamen eşitsiz bir biçimde dağıldığı diğer durumda ise, ulusal gelirin tamamının tek bir aile alır. Buna feodal düzendeki derebeylik ve Güney Doğu'daki ağalık uygulamaları örnek olarak gösterilebilir. Kamu ekonomisinin gelir dağılımı fonksiyonunu yönünden bu iki uç gelir dağılımı durumlarına ulaşılması anlayışı kabul edilemez. Kaldı ki dünya uygulamasında gelirin eşit dağıldığı bir örnek de gösterilemez.

Gelirin gerçek hayattaki dağılımını gösteren Lorenz eğrisi ise, bu iki uç gelir dağılımı durumları arasında yer alır. Kamu ekonomisinin gelir dağılımı fonksiyonunun amacı, bütçe politikalarıyla, mümkün olduğu kadar, eşit gelir dağılımını gösteren Lorenz eğrisi'ne doğru yaklaşmaktır.²³

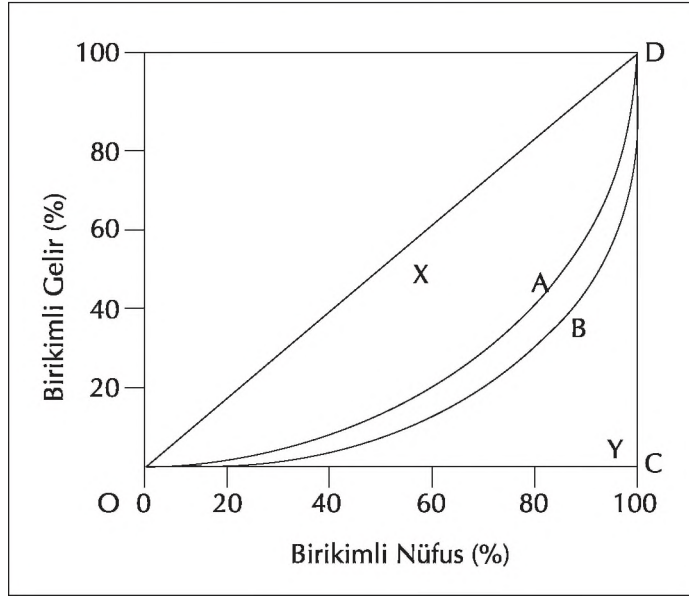
Gelir dağılımını açıklayan Lorenz ölçütü aşağıda gösterileceği üzere Lorenz eğrisi Diyagram analizi ile açıklanmaktadır.

²¹ AY Özgür, "Türkiye'de Vergi Yapısının Gelir Dağılımına Etkisi", İstanbul Üniversitesi Doktora Tezi, İstanbul, 2010, ss.66-67.

²² "Lorenz Eğrisi Nedir?", Çevrimiçi: http://www.ekodialog.com/Konular/lorenz_egrisi.html.

²³ ŞENER Orhan, Teori ve Uygulamada Kamu Ekonomisi, Beta Yayını, İstanbul, 2001, s.19.

Şekil 2: Lorenz Eğrisi

Kaynak: http://www.ekodialog.com/Konular/lorenz_egrisi.html

Yukarıda örnek olarak verilen Lorenz Eğrisinde yatay eksen en düşük gelirden en yüksek gelire doğru nüfusun birikimli yüzdesini, dikey eksen ise nüfusun aynı yüzdesi tarafından elde edilen gelirin birikimli yüzdesini ifade etmektedir. Gelirin tam eşit dağıtıldığı bir toplumda, OD, mutlak eşitlik doğrusunu yansıtır. Bunun anlamı nüfusun en alt %20'lik gelir grubu, gelirin %20'sine sahiptir. Aynı şekilde %40'lık ikinci grup ise gelirin %40'ına sahiptir ve böyle devam etmektedir. OD mutlak eşitlik doğrusu üzerinde her noktada gelir eşit bir şekilde dağılmaktadır. Fakat toplumda gelir adil dağılmıyorsa, mesela en alt gelir grubu gelirden çok az pay alıyorsa Lorenz eğrisi aşağı doğru kayarak mutlak eşitlik doğrusundan sapacaktır.²⁴

Ayrıca Lorenz eğrisi yöntemi kullanılarak vergilerin özel de kişisel gelir dağılımı üzerindeki etkilerini göstermek mümkündür.

2.4- Gelir Dağılımının Önemi

Toplum üyeleri arasında gelir dağılımının mümkün olduğunca adil olması bir çok nedenden dolayı istenmektedir. Şüphesiz ekonomik örgütlerin nihai hedefleri her zaman mal ve hizmet üretimlerinde sürekli artış sağlamak değildir. Her ne kadar ekonomik açıdan üretimdeki artış çok önemli olmasına rağmen yeterli değildir. Bu yüzden temel hedefleri daha etkin hale getiren ve tamamlayan gelir dağılımının adilliği, refah düzeyinin artması gibi toplumun sosyal olarak gelişmesine yardımcı olan hedefler olmalıdır. Bu hedefler devletin topluma karşı bir sorumluluğu olarak ta düşünülmelidir. O yüzden toplumun temel amacına hizmet eden amaçların bazıları önem sırasına göre aşağıdaki gibi sıralanır.

²⁴ RAKICI Cemil, "Gelir Dağılımının Düzenlenmesinde Gelir Vergisinin Rolü: Türkiye Örneği", Marmara Üniversitesi Doktora Tezi, İstanbul, 2008, s.76.

a) Gelir dağılımında adalet sosyal barışı sağlar, refah farkını kaldırır. Ayrıca adil gelir dağılımı, ekonomik güç birikimlerini önler, rantıye sınıfının büyümesine imkan vermez. İşte bu nedenle adil gelir dağılımı tüketici birimler arasında refah, ekonomik ve politik güç dengesi kurduğu ve çalışmadan yaşayan bir sosyal tabakanın oluşmasına meydan vermediği için sosyal barışı sağlayıcıdır.

b) Gelir dağılımında adalet toplumsal refahı artırır. Gelir dağılımında adalet, büyük gelirli tabakalardan az gelirli tabakalara doğru gelir transferine neden olur. Marjinal fayda teorisine göre bu gelir transferi toplumsal fayda ve refahı artırır.

c) Gelir dağılımında adalet fırsat eşitliğini artırır. Bu sayede sosyal alandaki önemli bir amaca ulaşılmış olur. Yeteneklerle ilgili olmayan başlangıçtaki eşitsizliklerin olumsuz etkileri bertaraf edilmiş olur.

d) Gelir dağılımında adalet, ekonomik istikrarı sağlar. Gelişmiş ekonomilerde bazen görülen, tasarruf-yatırım dengesini tasarruf lehine bozan ve istikrarı bozan durumların meydana gelmesine imkân vermez. Adil gelir dağılımı sonucunda, harcama gelirin bir fonksiyonu olduğundan ekonomide efektif talep yükselir ve efektif talep düşüklüğünden kaynaklanan buhranlardan kurtulur. Bu nedenle adil gelir dağılımı fiyat istikrarını korur, tam alışımayı gerçekleştirir.²⁵

2.5- Adil Gelir Dağılımı için Uygulanacak Maliye Politikası

Devlet, toplumdaki adil gelir dağılımını mutlak manada sağlayamasa da en azından ideale yakın gelir dağılımına ulaşmaya çalışır. Zaten mutlak manada eşit bir gelir dağılımına ulaşmakta mümkün değildir. Devlet bunu gerçekleştirmek için bir takım mali araçlara gereksinim duyar. Bu araçlardan birisi ve en önemlisi hiç kuşkusuz vergi politikasıdır. Bu nedenle gelir dağılımının vergisel yönünden etkilerini geçilmeden önce vergileme ilkelerini iyi şekilde anlamak gerekir.

Vergileme ilkeleri normatif özelliğe sahiptir. Bu ilkeler olan değil olması gerekeni ifade etmektedirler. Bu ilkeler zamana ve ülkeye göre değişiklik arz ederler.

Vergileme ilkeleri şöyle sıralanabilir.

- Bireyler, ödeme güçleri ile orantılı vergi ödemelidirler. **(Adalet ve Eşitlik İlkesi)**

- Bireyler ödeyecekleri verginin ödeme zamanını, ödeme biçimini ve miktarını açık ve kesin olarak bilmelidirler. **(Kesinlik İlkesi)**

- Her vergi mükellef için en uygun zamanda ve biçimde tahsil edilmelidir. **(Uygunluk İlkesi)**

- Mükellefin cebinden çıkan parayla hazineye giren para asgari olmalıdır. **(İktisadilik İlkesi)**

Bu ilkelerden konumuzu yakından ilgilendiren Adalet ve Eşitlik ilkesi özetlenmeye çalışılacaktır.

Devlet vergilendirme yetkisini kullanırken, herkesten ödeme gücüne göre vergi toplamaya çalışır. Ödeme gücü aynı zamanda vergilendirme ilkelerinden Adalet ve eşitlik ilkesinin sağlanmasına yardımcı olur. O zaman adalet ve eşitlik kavramlarını açıklamak gerekmektedir.

Yatay adalet, “eşitlere eşit muamele” ilkesi olarak açıklanabilir. Bu ilkenin gerçekleşmesi yönünden aynı durumda olanların belirlenmesi ve bunlara eşit muamele yapılması yeterli olacaktır. Bu nedenle yatay adaletin sağlanması daha kolaydır.

²⁵ Gelirin Yeniden Dağılımının Tanımlanması, Çevrimiçi: <http://www.turkmmo.com/ekonomi-iktisat-isletme/39966-gelirin-yeniden-dagiliminin-tanimlanmasi.html>. (Erişim Tarihi: 03.02.2012)

Dikey adalet ise “Farklı durumlarda olanlara farklı muamele” yapılmasını öngörür. Farklılık kısıtasının belirlenmesi ve bu farklılığın içeriğine girenlerin belirlenmesi zor olduğundan dikey adaletin sağlanması zordur. Ancak adalet esasının temeli, dikey adaletin sağlanmasından geçer.²⁶

“Kamu ihtiyaçları-kamu hizmetleri-kamu giderleri ve kamu gelirleri” süreci içerisinde devlet harcamaları ve devlet gelirleri; kaynak kullanımı ve gelir dağılımı üzerinde etkiler yaratılmasına neden olmaktadır. Uygulanan verginin yapısı ve niteliğine, yönelik olduğu gelir gruplarına, mükelleflerin marjinal tüketim ve marjinal tasarruf eğilimlerine bağlı olarak farklı etkiler ortaya çıkar. Genel olarak, farklı gelir düzeylerine yönelik vergiler, “Harcamalar-Tasarruflar” üzerinde değişik şekillerde etkili olup, daha yüksek marjinal tüketim eğilimleri, düşük gelirlere kıyasla daha az olduğu göz önünde tutulur ise vergiler düşük gelirlere yöneldikleri ölçüde tüketim harcamalarının kısıcı olacaktır.²⁷

Ülkemiz, Anayasamızın 2. maddesinde belirtildiği gibi sosyal bir devlettir. Devletin sosyal amacını gerçekleştirmek için uygulanacak vergilerin türü, oranları, tahsil vb. şekillere uygun olmalıdır. Bu nedenle marjinal tüketim eğilimi yüksek olan düşük gelirlilerin daha çok kullandığı tüketim maddelerinden alınan dolaylı vergiler yerine doğrudan gelirden alınan dolaysız vergilere ağırlık verilmesi gerekir. Aksi takdirde gelir dağılımındaki bozukluk daha da artacaktır.

Devlet kamu gelirleri içerisinde, özellikle vergilerden yararlanarak ve harcama politikası içerisinde çeşitli faktör ve mal-hizmet talebine yönelik harcamaları kullanarak refah düzeyini yükseltici bir çaba ve uygulama içerisinde.²⁸

Devlet vergiyi ödeme gücü olandan almaktadır. Ödeme gücü olmayan kişilere ise gelir dağılımındaki adaleti sağlamak üzere gelir transferi yapacaktır. Transfer harcamaları, mal ve hizmet alımına yönelik olmayıp, toplumun sosyal yönden güçlü kalmasına yönelik yapılan ve daha çok yardım amacı güden bir niteliğe sahiptir. Şekli olarak transfer gelirleri bir anlamda negatif gelir olarak gösterilebilir.²⁹

Sonuçta, devletin vergi politikasındaki başarısı için, her şeyden önce kişinin yaşamını sürdürmeye yetecek gelirin üzerindeki kısmın yani vergi ödeme gücünün vergilendirilmesi, mükelleflerin vergi karşısındaki durumlarını aynı düzeyde değerlendirme ve işleme tabi tutmaya olanak veren kaynak ve konular ile vergi tarifelerinin benimsenmesi ve vergi erozyonundan kaçınılması gerekir. Negatif vergi uygulamaları ile de desteklenebilen bu uygulamalar, etkin bir harcama politikası izlenmesi suretiyle daha da etkili olabilmektedir.³⁰

2.6- Muhtelif Vergilerin Gelir Dağılımı Üzerindeki Etkileri

Modern devletlerin oluşması ve “Temsilsiz vergi olmaz” düşüncesinin yerleşmesi ile birlikte vergiler genel olarak üç temel kaynak üzerinden alınmaya başlanmıştır. Bunlar, “Gelir”, “Servet” ve “Harcama”dır. Günümüzde her ülkede vergiler değişik konular üzerinden alınmakta ve vergi türleri konusunda bir yeknesaklık bulunmamaktadır. Bununla birlikte, genel olarak gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin çoğunluğunda vergilerin bu üç kaynak üzerinden alındığını söylemek mümkündür. Bu

²⁶ BİYAN Özgür, “Vergilemenin nihai niteliğinden sapmasının siyasal ekonomik ve sosyal nedenleri” Bursa SMMMO Dergisi, Sayı 57, Mart 2004, ss. 18-23.

²⁷ AKDOĞAN Abdurrahman, Kamu Maliyesi, Gazi Kitabevi Yayını, Ankara, 2003, s.444.

²⁸ AKDOĞAN Abdurrahman, age, ss.448-449.

²⁹ DÖNMEZ Ömer, Kavram-Teori ve Politikalar, Gazi Kitabevi Yayını, Ankara, 2004, ss.457-458.

³⁰ AKDOĞAN Abdurrahman, age, ss.448-449.

kaynaklardan alınan vergilerin bir kısmı kişilerin ödeme güçlerini dikkate alan vergiler olduğu için “Şahsi vergileri”; bunun dışında kalan ve kişilerin ödeme güçlerini dikkate almaksızın mal ve hizmetler üzerinden alınan vergiler ise “Mal vergileri” olmaktadır.³¹

Gelir üzerinden alınan vergiler Gelir vergisi ve Kurumlar vergisi olmak üzere ikili bir ayrıma tutulsa bile bazı durumlarda buna bir üçüncü olarak Negatif gelir vergisini eklemek mümkündür.

2.6.1- Gelir Vergileri

2.6.1.1- Gelir Vergisi

Mükelleflerin bir yıl içinde elde ettikleri gelir yani kazanç ve iratların safi tutarı (Gelir elde edilirken yapılan masraf düşülüp, kâr-zarar çıkarıldıktan sonra kalan tutar) üzerinden alınır. Genellikle yansımaz. Tarifeleri artan oranlıdır, bu yüzden gelir dağılımını düzeltici etkide bulunur. Gelir vergisi iyi uygulandığında gelir dağılımını iyileştirici bir araçtır. Ancak, düzeltici etkide bulunması için, gelir vergisinin genel olması gerekir. Gelir vergisi kanununun yapısında vergiden kaçınma kurumları olmamalıdır. Eğer kurumlar, aşırı istisna ve muafıklar ve götürü usulle vergilendirmeler olursa, vergi karşısında eşitlik ilkesini bozar ve tüketiciler arasında milli gelirin dağılımı eşitsizlik lehine bozulur.

Vergi tarhiyatı kaynakta kesme usulüne göre yapılırsa vergi kaçakçılığı olmaz. Beyana dayalı vergi tarhiyatı, vergi kaçakçılığına son derece müsaittir. Bu durum gelir dağılımında bozucu etki gösterir. Onun için iyi bir denetim olmalı ve beyannamelerin doğruluğu sağlanmalıdır.

2.6.1.2- Negatif Gelir Vergisi

Gerek gelirin yeniden dağılımının sağlanması ve gerekse bunun sonucu olarak toplumun belirli bir refah düzeyine ulaştırılabilmesi açısından yararlanılan bir uygulama da sosyal transfer niteliğindeki “Negatif gelir vergisi” uygulamasıdır.³²

Daha çok transfer niteliği taşır. Genellikle gelişmiş ekonomilerde vardır. Negatif gelir uygulaması ile ilgili olarak çeşitli yaklaşımlar mevcuttur. Geliri, asgari ücretin altına düşen ailelere devlet yardım yapar. Ayrıca bunlardan vergi alınmaz. Bu fakirliği önler, gelir dağılımını düzeltici etki yapar ancak çalışma arzusunu azaltır, emeğin verim ve üretkenliğini düşürür.

Negatif gelir vergisinin düşündüğü şekilde uygulanmasının sebep olabileceği iki önemli güçlük vardır. Bunlardan ilki asgari gelirin, bir diğer söyleyişle fakirlik çizgisi düzeyinin nasıl ve neye göre belirleneceği hususudur. Bir diğer güçlükte negatif gelirin nasıl finanse edileceğidir.³³

2.6.1.3- Kurumlar Vergisi

5520 sayılı Kurumlar vergisi kanunun 1. maddesinde gösterilen kurumların belli bir dönemdeki toplam safi kazançları üzerinden alınır. Bu kurumlar; sermaye şirketleri, kooperatifler, iktisadi kamu kuruluşları, dernek ve vakıflara ait iktisadi işletmeler ve iş ortaklıklarıdır.³⁴

Genel nitelikte ve dolaysız bir vergidir. Yansıması çok güç olan bir dolaysız vergidir. Kurumlar vergisi kurum kazancı üzerinden %20 oranında alınır. Sermaye şirketleri Türk Ticaret kanununun 466/3

³¹ AKTAN Çoşkun, (2002); Gelir Dağılımında Adaletin Sağlanması ve Yoksulluk Sorununu Ortadan Kaldırılması İçin Vergi Sistemi Nasıl Dizayn Edilmeli, Yoksullukla Mücadele Stratejileri, Ankara :Hak- İş Konfederasyonu Yayını, 2002

³² AKDOĞAN Abdurrahman, age, s. 454.

³³ NADAROĞLU Halil, Kamu Maliyesi Teorisi, Beta Yayınevi, 11 Baskı, 2000, s. 119

³⁴ Tüm Vergi Kanunları, Oluş Yayını, Ankara, 2008, s. 205.

fıkrasına göre matrahın %5'i oranında Kanuni İhtiyat akçesi ayırırlar. Ayrıca şirket sözleşmesine göre ihtiyat ayırırlar, ortaklara kar dağıtırlar, dağıtılabılır karın belirlenmesinden sonra ise her bir ortağa isabet eden oranda tevkifata tabi tutularak ortaklara arta kalan tutar, yukarıda belirtilen dağıtımlar sonucu kalan ve dağıtılmaması yönünde bir karar alındığı takdirde kalan tutar ise Olağanüstü ihtiyat olarak ayrılır. Bu açıklamalara göre, Kurumlar Vergisini kârlarının azalması nedeniyle ortaklar tarafından ödenmemektedir. Bu yüzden Kurumlar Vergisinin, gelir dağılımına etkisini bulabilmek için hisse senetlerinin çeşitli gelir grupları arasındaki dağılımını bilmek gerekir. Yansıma yok olduğunu farz ettiğimiz Kurumlar vergisi mükellefleri halka açık A.Ş. şeklinde değilse, hisse senetleri yüksek gelir gruplarına dağıtılmış olacak ve şahsi gelir vergisinin gelir dağılımı üzerindeki olumlu etkisine katkıda bulunacaktır. Ancak bazı Kurumlar vergisi mükellefleri ise halka açık A.Ş. değilse ve yansıtma imkânı da varsa vergiden sonraki gelir dağılımı üzerinde olumsuz bir etki yaratır.³⁵

Kurumlar vergisinin kişisel gelir dağılımı üzerindeki etkisi, bu verginin hangi ölçüde yansıtıldığına bağlıdır. Yansımanın gerçekleşmemesi halinde, orta düzeydeki özellikle yukarı düzeydeki gelirler vergilemeden etkilenir. Böylece gelir dağılımını denkleştirici bir etki oluşturulur. Buna karşılık, geniş ölçüde yansıtılan bir kurumlar vergisi, tamamen farklı etkiler gösterir.³⁶

2.6.2- Lüks Vergileri

Bazı ülkelerde özel araba, radyo, televizyon ve videolar vergilendirilir. Buna özel harcama ya da lüks vergisi denir. Lüks vergisinin gelir dağılımı üzerindeki etkisi, lüks sayılan malların kimin elinde bulunduğu ile ilgilidir.³⁷

Eğer bunlar yüksek gelir gruplarının elindeyse, lüks vergisi gelir dağılımını eşitleyici yönde olumlu etkiler.

2.6.3- Emlak Vergileri

Emlak vergileri gerçek veya tüzel kişilerin adlarına tescil edilmiş olan arsa ve binalardan alınan özel nitelikli bir vergidir. Bina ve araziler mali olarak ödeme gücü göstergesidir. Gelir dağılımına etkisi yönünden bakılacak olan bu iki vergiyi Emlak vergisi kanununda iki kısımda incelediğinden bizde aynı şekilde incelemeyi uygun bulduk.

2.6.3.1- Bina Vergisi

Ülke sınırları içinde bulunan binalar Emlak vergisi kanununa göre bina vergisine tabidir. Bina vergisinin matrahı vergi kanununa göre vergi değeridir. Vergi değeri ise rayiç bedelidir. Bina ve araziler daha çok alım gücü yüksek olan gelir gruplarının elindedir. Tabi ki bu yüzden gelir dağılımını eşitleyici yönde olumlu etkisi vardır.

2.6.3.2- Arazi Vergisi

Bina vergisinde olduğu gibi ülke sınırları içerisinde bulunan arazi ve arsalar da Emlak vergisi kanununa göre vergiye tabi tutulmuştur. Verginin matrahı ise vergi değeridir. Vergi değeri ise rayiç bedelidir. Toprak reformuna rağmen ülkemizde olduğu gibi birçok az gelişmiş ülkede toprak dağılımında eşitsizlik söz konusudur. Bu yüzden toprakların büyük bir bölümünün yüksek gelir düzeylerindeki gruplarda

³⁵ ŞİMŞEK Alper ve ÖZKÖK Servet, "Vergi Muhasebesi", Oluş Yayını, Ankara, 2009, s.311.

³⁶ TURHAN Salih, age., s. 272.

³⁷ EROZAN Adil, age, s.67.

toplandığı düşünüldüğünde Arazi ve arsaların vergilendirilmesinin de gelir dağılımına büyük katkı sağladığı görülmektedir. Ancak bu durum zamanla vergi değerlerinin küçük gösterilmesi ve toprakların adaletsiz dağıtılmasından dolayıdır ki vergiyi asıl ödemesi gerekenler dışında küçük çiftçiler ödemekte bu da gelir dağılımında olumsuz bir etki yapmaktadır.

2.6.4- Servet Vergileri

Servet, vergi mükelleflerinin sahip oldukları mal ve nakit değerlerinin bütünüdür. Servet vergileriyle, gelir üzerinden vergilendirilmeyen ama ödeme gücü açısından büyük öneme sahip olan bazı iktisadi değerler vergi kapsamına alınır. Bu vergiler de yansımazlar ve yansıtılamayan servet vergileri adil gelir dağılımının sağlanmasında önemli bir araçtır.

Türk vergi sisteminde servet vergileri; emlak vergisi, motorlu taşıtlar vergisi ve veraset ve intikal vergisi olmak üzere üç tanedir. Bunlardan ilk ikisi servete sahip olma nedeniyle, sonuncusu ise servetin intikali vesilesiyle alınmaktadır.³⁸

2.6.4.1- Servetten Alınan Vergiler

Gelişmiş ülkelerin çoğunda uygulanır. Ödeme gücünü esas alan, sübjektif ve dolaysız vergidir. Gerçek ve tüzel kişilerin sahip oldukları servetin tamamını vergilendirir. Servet sahipleri lehine bozulan gelir dağılımını eşitleyici etki gösterir. Küçük servetten az, büyük servetten çok vergi alınır. Motorlu kara taşıtları vergisi de taşıtın yaş, cins ve ağırlığına göre artan oranlı alınır ve gelir dağılımını eşitleyici etki yapar.

2.6.4.2- Servet Transferinden Alınan Vergiler

Servet transferinde verginin konusu, ise servetin elde tutulmasından değil, ivazsız veya karşılıklı olarak bir başkasına intikal etmesi sonucu alınan bir vergidir. Servet transferi üzerinden alınan vergileri de kendi arasında üç kısımda incelenecektir.

2.6.4.2.1- Servetteki Değer Artışı Üzerinden Alınan Vergiler

Bu çeşit servet vergileri servet sahiplerinin sahip oldukları servetteki değer artışları üzerinden alınır. Servet artışları sermayedarların kişisel gayretleri sonunda değil de, iktisadi konjonktür veya bazı tesadüfler sonunda meydana geldiği için, yükümlülere büyük bir tepki ile karşılanmaz. Bu çeşit vergilerin gelir dağılımı üzerindeki etkisi servet sahipleri lehine bozulmuş olan servet dağılımındaki eşitsizlikleri kısmen eşitleyici yönde olmasıdır.³⁹ Servet dağılımı ne derece eşit hale gelirse, servet dağılımındaki eşitsizlikten doğan kişisel gelir dağılımındaki eşitsizlikler de o derece azalır. Vakıa, servetteki artışlar üzerinden alınan vergileri mükellefler servetleri ile değil, gelirleri ile öderler; fakat böyle bir vergi alınmazsa, mükelleflerin ödedikleri vergiler tasarruf yoluyla mevcut servete eklenecek, eski servet dağılımındaki eşitsizlik büyümekte devam edecektir.⁴⁰

2.6.4.2.2- Veraset ve İntikal Vergileri

Veraset ve intikal vergileri doğrudan doğruya servet üzerinden alınan vergilerdir. Bu vergi sayesinde servet bir nesilden diğer nesile geçerken azalır. Verginin amacı devlete gelir sağlamakdan ziyade

³⁸ BİLİCİ Nurettin, Vergi Hukuku, Seçkin Yayını, Ankara, 2007, s.281.

³⁹ Erozan Adil, age, s.72.

⁴⁰ TÜRK İsmail age, s. 336

servet dağılımını eşitleme ve çalışmadan servet sahibi olmayı kısıtlamadır diyebiliriz. Vergi, yapısı bakımından vergileme de şahsiyet prensibini uygulamada son derece elverişlidir. Bundan dolayı, murisin bıraktığı terekenin değeri ve mirasçıların murise akrabalık derecesi göz önünde tutularak veraset ve intikal vergisi şahsi gelir vergileri gibi artan oranlı olarak alınır. Verginin servet dolayısıyla gelir dağılımını eşitleyici yönde etkilemesi verginin istisna hadlerinin az, vergi tarifesinin yüksek tutulmasına bağlıdır.⁴¹

Gelişmiş ve ekonomik bakımından refah düzeyleri yüksek ülkeler de veraset ve intikal vergileri üzerinde istisna hadlerinin az olması ve oranlarının gelişmekte olan ülkelere göre daha yüksek (artan oranlı) oranlarda alındığı için, servet intikallerinde ve ivazsız karşılıklar da, bu vergi dolayısıyla gelir dağılımı yeni duruma göre tekrar dağılmaktadır. Az gelişmiş ülkelerde ise gelir dağılımında eşitsizliği azaltıcı yönde bir etkisinden söz edilememektedir.

2.6.4.2.3- İstisnai (Ek) Servet Vergileri

Olağanüstü hallerde, seferberlik, harp ve harbi izleyen dönemlerde kamu maliyesinin karşılayacağı ihtiyaçlar fazla, bu ihtiyaçları karşılayacak gelirler ise yeterli değildir. Bu olağanüstü durumlarda vatan-daşların bir kısmı işlerini bırakır, bir kısmı cephelerde yurt savunmasına katkıda bulunur, bir kısmı da varlıklı halden varlıksız hale gelirken çok büyük servet dengesizlikleri meydana gelir. Örneğin Birinci ve İkinci Dünya Savaşlarında Fransa da uygulanmış olan Milli Dayanışma Vergisi servet vergilerinin en belirgin tipidir. Bu vergi sayesinde ekonomide servet ve gelir dağılımını eşitleme yönünde değişir.

Servet vergilerinin kişilerin birikimini azaltması ve servet biriktirme yönünde olumsuz etkisi olduğunu düşünenler olmasına rağmen, servet vergilerinin tüm bu etkilerine rağmen servetin dağılımı sağlama konusunda etkisi inkâr edilemez bir gerçektir.

2.6.5- Harcama (Gider) Vergileri

Harcama vergileri, yukarıda açıklaması yapılan dolaysız ve yansıtılamaz olan gelir ve servet üzerinden alınan vergiler haricinde kişilerin yaptıkları harcama üzerinden alınan bir vergi türüdür. Üretim aşamasından tüketim aşamasına kadar geçen süreçte; Üretilen, satılan ve tüketilen mal ve hizmetlerden alınır. Harcama vergisi, dolaylı bir vergi olduğundan tüketici tarafından hissedilmeyecek şekilde fiyatın içine gizlenmiştir. Tüketici, yararlandığı mal ve hizmet kadar vergi öder. Yüksek gelir düzeyine sahip insanların elde ettikleri gelir arttıkça ödeyecekleri verginin gelire nispeti düşmektedir. Düşük gelir gruplarında ise, marjinal tüketim eğilimlerinin yüksek olması nedeniyle gelirlerinin büyük bir kısmı harcama vergilerinden oluşur. Yani düşük gelir grupları, yüksek gelir gruplarına göre daha fazla harcama vergisine muhatap olurlar ve daha çok öder. Bu durumda tersine artan oranlılık vardır. Bu da gelir dağılımını olumsuz etkiler.

Harcama vergileri üç türlü olup, bunlar Yayılı muamele vergisi, Toplu muamele vergisi ve Katma değer vergisi uygulamalarıdır.

2.6.5.1- Genel Harcama Vergileri

Genel harcama vergileri üç çeşit şekilde uygulanmaktadır. Bunlar, yayılı harcama vergisi, toplu harcama vergisi ve katma değer vergileridir. Bu üç tip vergi uygulamasının gelir dağılımı üzerindeki etkileri farklı düzeydedir.

⁴¹ EROZAN Adil age, ss.76-77.

2.6.5.1.1- Yayılı Harcama Vergisi

İmalatın her safhasını vergilendirilir. Vergi yapısı itibariyle uzun safhalı imalat sürecini cezalandırır. Tekellerin yaygın hale gelmesine, teknolojik gelişmelerin zayıflamasına neden olur. Verginin oranı yüksek değildir. Bundan dolayı vergi kaçakçılığı azalır. Bu vergiler ileriye doğru yansıdığı için, verginin son ödeyicisi tüketicilerdir. Yayılı harcama vergileri yığılmalara yol açtıkları ve yansıtılabildikleri için azalan oranlı hale gelirler. Vergilendirilen malı sınıflandırma ve artan oranlı olarak vergilendirme vergideki azalan oranlılığı giderirse de bu durum az gelirli ve çok nüfuslu aileler için değişmez.⁴²

2.6.5.1.2- Toplu Harcama Vergisi

Yayılı muamele vergilerinin; üretim-tüketim süreci içerisindeki çeşitli aşamalarda alınmasına karşın, toplu muamele vergileri, söz konusu aşamalardan yalnızca birisinde uygulanmaktadır. Dolaylı vergilerin genel özelliği olarak, içinde bulunulan ekonomik koşullara, vergi konusunun niteliklerine göre vergi daha sonraki aşamalara kısmen veya tamamen yansıtılabilmektedir. Verginin uygulandığı aşamadan önceki veya sonraki aşamalarda vergi uygulaması söz konusu değildir.⁴³

Üretim aşamasından başlayıp her el değiştirme sonucunu doğuran halkaların her bir aşamasında alınır. Fiyat mekanizması ile ileriye doğru yansıyabilir. Yüksek oranlı olduğu için vergi kaçakçılığı yüksektir. Vergiyi doğuran olayın büyük kısmı gizlenir. Bu da mükellefler lehine gelir dağılımını bozar. Ayrıca yansıdığı için bu vergi en son tüketici üzerinde kalır. Bundan dolayı da düşük gelirli ailelere gelir dağılımı bozulur.

2.6.5.1.3- Katma Değer Vergisi

Katma değer vergisi, genel tüketim vergilerinin en gelişmiş şekli olup, başta Avrupa Birliği ülkeleri olmak üzere, dünyanın çok sayıda ülkesinde uygulanmaktadır. Bu vergi yayılı muamele vergisi özelliğini taşımakta, yani ekonomideki üretim zincirinin tüm aşamalarında vergi alınmaktadır.⁴⁴

Yayılı ve Toplu harcama vergilerinin olumsuz etkilerini ortadan kaldırmak için konulmuştur. Üretim aşamasından tüketim aşamasına kadar geçen sürecin her aşamasında alınır. Katma değer vergisi, her aşamadaki satış tutarı ile girdi değerleri arasındaki farktır.

Ancak Katma Değer Vergisi imalatın son değeri üzerinden alınır. İmalatçı kendi imalat safhasından önceki ödenen vergiyi ödeyeceği vergiden düşer. Bu itibarla, vergi yapısı itibariyle mükellefleri birbirine kontrol ettirir. Vergi, katma değer üzerinden alındığı cihetle, niteliği itibariyle gayrisafi gelir vergisinde sonuçlanır. Bu vergide vergi kaçakçılığı yok denecek kadar azdır; vergi genellikle ileriye doğru yansır. Bu yüzden verginin son ödeyicileri gene tüketicilerdir.

Katma değer vergisi zengin fakir ayrımı yapılmaksızın herkesten aynı oranda alınan bir harcama vergisidir. Bu nedenle de dolaylı vergiler kapsamında yer alan vergilerin dolaysız vergilere göre daha adaletsiz oldukları görülmektedir.

2.6.6- Gümrük Vergileri

Gümrük vergileri de genel ve özel harcama vergileri gibi spesifik ve advalorem olabilirler. Spesifik vergiler gelir dağılımındaki eşitsizlikleri artırır, yani azalan oranlıdır. Buna karşın, advalorem

⁴² EROZAN Adil, age, s. 78.

⁴³ Akdoğan Abdurrahman, age, s. 267-268.

⁴⁴ BİLİCİ Nurettin, age, s. 245.

vergiler değer üzerinden alındıkları ve değer kontrolü başarıyla yapıldığı vakit gelir dağılımındaki eşitsizlikleri düzeltici etkiler meydana getirilebilirler.

Türkiye Avrupa topluluğuna tam üyelik başvurusunda bulunduğundan bu yana gümrük vergileri yoluyla ithalatını kısıtlamaktan vazgeçmekte ve dış ticaretinde liberasyon listesini genişletmektedir. Bu yüzden gümrük vergilerinin toplam vergi gelirleri içindeki payı % 3-4 düzeyine inmiş durumundadır.⁴⁵

2.7- Türkiye’de Gelir Dağılımı ve Gelir Dağılımına Etkisi Bağlamında Gelir Vergisi

2.7.1- Türkiye’deki Gelir Dağılımı

Türkiye İstatistik Kurumu gelir dağılımı konusunda istatistik üretmeye 1987 yılında Hane halkı Gelir ve Tüketim Harcamaları Anketi ile başlamış, 1994 yılında bağımsız bir gelir dağılımı araştırması gerçekleştirmiş ve 2002-2005 yılları arasında da gelir dağılımı istatistikleri hane halkı bütçe araştırmasından üretilmiştir. 2006 yılından itibaren ise, gelir dağılımı yanında yaşam koşulları, gelire dayalı göreceli yoksulluk ve sosyal dışlanma konularında bilgi derlemek üzere “**Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması**” isimli yeni bir çalışma başlatılmıştır.⁴⁶

Eşdeğer hane halkı kullanılabilir gelirine göre oluşturulan yüzde 20’lik hane halkı gruplarından en yüksek gelire sahip gruptakilerin toplam gelirden aldığı pay % 46,4 iken, en düşük gelire sahip gruptakilerin toplam gelirden aldığı pay % 5,8 olarak gerçekleşmiştir.

Buna göre, son yüzde 20’lik grubun toplam gelirden aldığı pay, ilk yüzde 20’lik gruba göre 8,0 kat daha fazladır. Aynı gösterge (P80/20) 2009 yılı sonuçlarına göre 8,5 kat olarak hesaplanmıştır. Bu oranların P80/P20 göstergesi kentsel yerler için 7,3 kırsal yerler için ise 7,1 olarak hesaplandığı görülmektedir.⁴⁷

Eşdeğer hanehalkı kullanılabilir gelirlere göre sıralı yüzde 20’lik gruplar, 2009-2010

Yüzde 20’lik fert grupları	Türkiye		Kent		Kır	
	2009	2010	2009	2010	2009	2010
Toplam	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
İlk yüzde 20 (*)	5,6	5,8	6,0	6,3	6,1	6,2
İkinci yüzde 20	10,3	10,6	10,7	10,7	10,9	11,0
Üçüncü yüzde 20	15,1	15,3	15,0	15,0	15,9	15,7
Dördüncü yüzde 20	21,5	21,9	21,1	21,1	23,1	22,8
Son yüzde 20 (*)	47,6	46,4	47,3	47,3	44,0	44,3
Gini katsayısı	0,415	0,402	0,405	0,389	0,380	0,379
Son yüzde 20/lik yüzde 20 (P80 / P20)	8,5	8,0	7,9	7,3	7,2	7,1

Not: Gelir referans dönemleri bir önceki takvim yılıdır.

(*) Fertler eşdeğer hanehalkı kullanılabilir gelirlerine göre küçükten büyüğe doğru sıralanarak 5 gruba ayrıldığında; “İlk yüzde 20’lik grup” geliri en düşük olan grubu, “Son yüzde 20’lik grup” ise geliri en yüksek olan grubu tanımlamaktadır.

Tablo:1 Türkiye’de 2009-2010 Yılları Arasında Kişisel Gelir Dağılımı

⁴⁵ TÜRK İsmail, age, s. 341-342.

⁴⁶ TÜİK, 2007 Gelir Dağılımı Sonuçları, s.1,2.

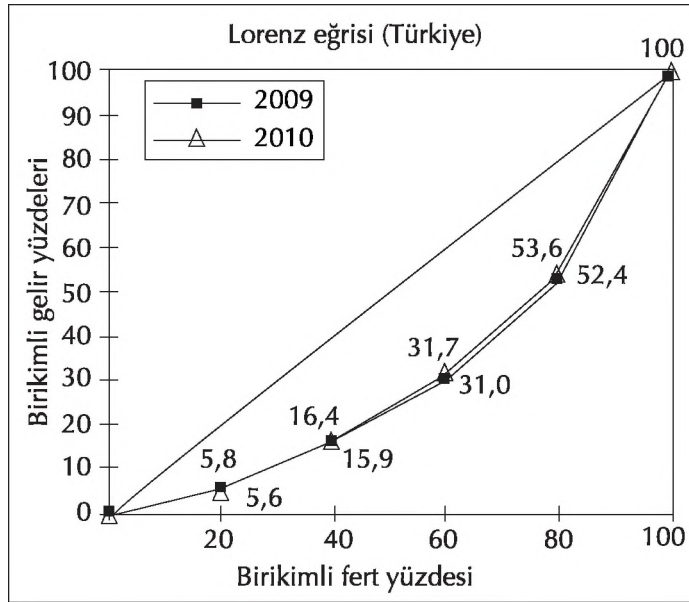
⁴⁷ TÜİK, Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması 2010

Kaynak: TÜİK, Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması 2010, Çevrimiçi: http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?tb_id=24&ust_id=7&tk_id=8661 (Erişim Tarihi: 31.12.2011)

Gelir dağılımı eşitsizliği ölçütlerinden olan Gini katsayısı, sıfıra yaklaştıkça gelir dağılımında eşitliği, 1'e yaklaştıkça gelir dağılımında bozulmayı ifade etmektedir. Gelir dağılımı eşitsizlik ölçütlerinden gini katsayısı bir önceki yıla göre 0,013 puan düşüş ile 0,402 olarak tahmin edilmiştir. Katsayı, kent- sel yerleşim yerleri için 0,389, kırsal yerleşim yerleri için ise 0,379 olarak tahmin edilmiştir. Dünya genelinde yapılan gelir dağılımı araştırmaları gini katsayısının 0,25 ile 0,50 arasında yoğunlaştığını göstermektedir. Dolayısıyla 2010 yılı için 0,402 olarak tahmin edilen gini katsayısının ülkemizdeki gelir dağılımının bozuk olduğuna bir işarettir.

Gelirin nüfusa dağılımındaki eşitsizliğin grafik gösterimi olan Lorenz eğrisi de bir önceki yıla göre gelir dağılımında önemli bir değişim olmadığını eğrilerdeki çakışma ile göstermektedir.

Şekil 3: Eşdeğer hane halkı kullanılabilir gelirlerin Lorenz Eğrisi

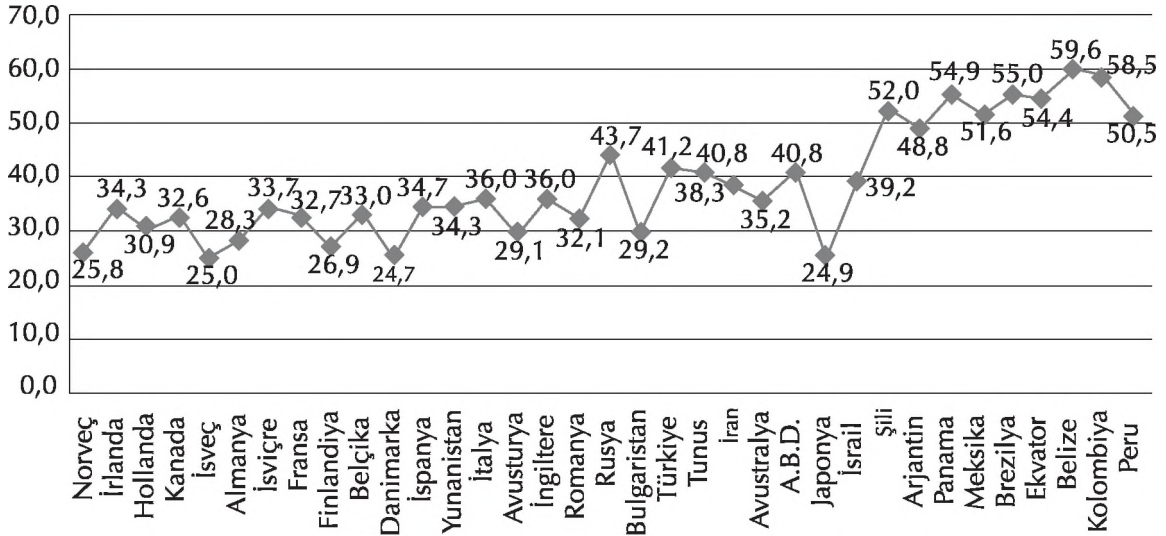
Kaynak: TÜİK, Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması 2010. (Erişim Tarihi: 19.12.2011)

Türkiye’de gelir dağılımı sonuçlarına bakıldığında; 2009 ve 2010 yılı karşılaştırıldığında en yüksek gelir grubunun toplam gelirden aldığı pay azalırken en düşük grubun toplam gelirden aldığı pay artmıştır. En zengin grup 2009 yılında gelirin yüzde 47,6’sını kullanırken 2010 yılında bu oran yüzde 46,4’e düşmüştür. En zenginlerin toplam gelirden aldıkları pay bir yıl içinde 1,2 puan düşmüştür. İkinci yüzde 20, üçüncü yüzde 20 ve dördüncü yüzde 20’lik grupların toplam gelirden aldıkları paylarda artış göstermiştir. Türkiye ekonomisi 2002 yılından günümüze, 2009 yılı hariç, iktisadi büyüme alanında olumlu gelişmeler göstermiştir ve gelir dağılımındaki eşitsizlikte alt gelir grupları lehine bir düzelme sağlanmıştır.⁴⁸ Ülkemiz adına, gerçekleşen tüm bu olumlu gelişmelere rağmen, ülkemizin gelir dağılımında adaleti sağladığı pek söylenememektedir. Çünkü gelir dağılımı tablolarında ortaya

⁴⁸ ÇOŞKUN Nazende Özkaramete, “Gelir ve Yaşam Koşulları”, Çevrimiçi: <http://www.sde.org.tr/tr/haberler/1725/gelir-ve-yasam-kosullari.aspx> (Erişim Tarihi: 04.01.2012)

çıkan bu olumlu gelişmelerde sosyal harcamaların payı çok büyüktür. Zira, hükümet tarafından yapılan sosyal katkıları çıkardığımızda gelir dağılımındaki iyimser havanın kaybolduğu görülecektir. Ama ülkemiz açısından tüm bu gelişmeler bile, gelir dağılımında adaleti sağlamaya yönelik gelir dilimleri düşük olanlar için büyük, devlet açısından ise küçük adımlar olduğu söylenebilir.

Şekil 4: 2000-2010 Yılları Arasında Dünya’da Gelir Dağılımı

Kaynak: Ahmet Emrah Tayyar, "Türkiye’de Gelir Dağılımı ve Makro Ekonomik Faktörlerin Gelir Dağılımı Üzerine Etkisi: Bir Ekonometrik Analiz", Marmara Üniversitesi Yüksek Lisans Tezinden alınmıştır.

Yukarıdaki şekilde görüldüğü üzere, Avrupa ülkelerinde Gini katsayısının 0,20 ile 0,40 arasında değiştiği görülmektedir. Avrupa bölgesindeki ülkelerin birbirine yakın Gini katsayısına sahip olduğu sonucuna varılmaktadır. Söz konusu yıllar arasında Avrupa ülkeleri açısından değerlendirme yapıldığında gelirin en adil dağıldığı ülke 0,247 Gini katsayısıyla Danimarka olduğu söylenebilir.

Güney Amerika ülkelerinde ise gelir dağılımının oldukça adaletsiz dağıldığı görülmektedir. Arjantin hariç Güney Amerika ülkelerinde Gini katsayısı 0,50 ile 0,60 arasındadır. Güney Amerika ülkelerinden Belize 0,596 Gini katsayısı ile gelir dağılımının en adaletsiz dağıldığı ülkelere biridir. Ülkemiz ise Avrupa ülkeleri ile Güney Amerika ülkeleri arasında bir yeredir. Tablodan da görüldüğü üzere ülkemiz, dünya ülkeleri arasında gelir dağılımının adaletsiz olduğu ülkeler arasında yer almaktadır.⁴⁹

TÜİK’in açıkladığı son dört yıllık veriler ışığında, ülkemizde ekonomik büyümeyle birlikte gözlemlenen gelir dağılımındaki kısmi düzelmelerin, yaşanan küresel krizde etkisi ile 2008 yılında 2007 yılıyla aynı seviyede kalmıştır. 2008 yılı TÜİK verilerine bakıldığında, en yoksul %20’lik kesim ile en zengin %20’lik kesim arasındaki gelir düzeyi arasındaki 2007 yılındaki farkı korumuştur. 2009 yılında ise en yoksul %20’lik kesim ile en zengin %20’lik kesim arasındaki oranda bir sıçrama yaşanmıştır. Ve nihayet son yapılan tahminlerde 2010 yılında tekrar düzelmeye yönünde bir eğilim göstermiştir. Ancak son dört yıllık göstergelere bakıldığında gelir dağılımındaki adaletsizliğin devam ettiği görülmektedir.

⁴⁹ BAŞ Kemal, Ç.Ü Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt No 18, Sayı 1, 2009, s.63.

	2007	2008	2009	2010
Toplam	100,0	100,0	100,0	100,0
İlk Yüzde 20	5,8	5,8	5,6	5,8
İkinci Yüzde 20	10,6	10,4	10,3	10,6
Üçüncü Yüzde 20	15,2	15,2	15,1	15,3
Dördüncü Yüzde 20	21,5	21,9	21,5	21,9
Son Yüzde 20	46,9	46,7	47,6	46,4
Gini Katsayısı	0,41	0,41	0,41	0,40
Son Yüzde20/ İlk Yüzde 20	8,1	8,1	8,5	8,0

Tablo 2: Türkiye’de 2007-2010 Yılları Arasında Gelir Dağılımı**Kaynak:** TÜİK verilerinden derlenmiştir.**2.7.2- Türkiye’de Gelir Vergisi Hâsılatı ve Gelir Dağılımı Üzerine Etkisi**

Türk Vergi Sisteminde uygulanan Gelir Vergisi artan oranlı bir vergi türüdür. Yani vergi matrahının yükseldiği durumlarda uygulanan vergi oranları da artmaktadır. Vergi politikalarında gelir vergisinde artan oranlılık kullanılmasıyla dikey adalet sağlanmaya çalışılır.

Ülkemizde 2000-2010 yılları arasındaki gelir vergisi tahsilatlarına bakıldığında; gelir vergisi, 2010 yılı itibariyle toplam vergi tahsilatlarının yaklaşık % 21’lik oranıyla tek başına önemli bir vergi kalemidir. Gelir Vergisi’nin tahsilata göre dağılımı da gelir dağılımında adaleti sağlamak açısından önemli bir unsurdur. Fakat; vergi tahsilatının geneline baktığımızda vergi sistemimizin dolaylı vergiler ağırlıklı olduğunu görülmektedir. Gelir İdaresinin 2010 yılı Genel bütçe vergi gelirleri tahsilatının yüzde dağılımı verilerine göre Dolaylı vergilerin % 67,1 Dolaysız vergilerin %32,9 olduğu görülmektedir.

Yıllar	Gelir Vergisi Hâsılatı (Milyar TL)	Vergi Gelirleri İçindeki Payı (%)
2000	6.212.977	23,4
2001	11.579.424	29,1
2002	13.717.660	23,0
2003	17.063.761	20,2
2004	17.844.367	19,8
2005	22.817.000	17,8
2006	31.727.644	21,0
2007	38.061.543	22,2
2008	44.430.339	23,4
2009	46.018.360	23,4
2010	49.384.949	21,0

Tablo 3: Türkiye’de Gelir Vergisi Hâsılatı ile İlgili Veriler (2000-2010)**Kaynak:** Gelir İdaresi Başkanlığı, Vergi İstatistiklerinden derlenmiştir.

Nitekim 2009 yılında da toplam hasılatın %91,9'unu tevkifat ile tahsil edilen gelir vergisi oluşturmuştur. Türkiye'de gelir vergisinin büyük bir kısmı tevkifat ile tahsil edilmektedir. Tevkifat ile elde edilen hasılatın yarıya yakınının ücretliler üzerinden yapılan gelir vergisi stopajı olduğu göz önüne alınırsa, gelir vergisinin önemli bir kısmının (gelir vergisi hasılatının yaklaşık % 40'ı) ücretliler üzerinden tahsil edildiği anlaşılmaktadır. Ayrıca gelir vergisinin önemli bir kısmının stopaj ile tahsil ediliyor olması ve birçok gelir unsuru üzerinde stopajın nihai vergi niteliğinde kalarak beyan edilmemesi, gelir vergisi tarifesinin artan oranlı özelliğinin etkin bir biçimde kullanılabilmesini engellemektedir.⁵⁰

Türkiye'de ücretlilerin ödediği vergi ve diğer kesintilerin çok yüksek oluşu, dolayısı ile gelir vergisinin önemli bir kısmının ücretliler üzerinden gelir vergisi stopajı ile alınıyor olması gelir dağılımını olumsuz etkilemektedir. Ülkemizde ücretliler üzerinde vergi, sigorta ve benzeri yükümlülüklerin ne kadar ağır olduğunu görmek için asgari ücretli bir işçinin işverene maliyetine bakmak yeterlidir.

Türk Vergi Sistemine, iş dünyası açısından bakıldığında, iş gücü üzerindeki vergi, sigorta ve benzeri yükümlülüklerden dolayı, işverenler kayıt dışı ekonomideki avantajlardan yararlanma çabası içine girmektedirler. Öyle ki asgari ücretli bir işçinin işveren üzerindeki toplam maliyetinin % 44,6 oranındaki kısmını vergi, sigorta ve benzeri yükümlülükler oluşturmaktadır.⁵¹

Sonuç olarak ücretlilerden kesilen vergi ve sosyal güvenlik primlerinin yüksek oluşu nedeniyle hem gelir dağılımı adaleti bozulmakta hem de kayıt dışı ekonomi büyüyerek devletin vergi geliri kaybına sebep olmakta ve topluma sunulan kamu hizmetlerinin kalitesi düşmektedir.

2.8- Gelir Dağılımı Bozukluğunun Giderilmesine Yönelik Alınacak Önlemler

Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerde gelir dağılımının adil olmayan bir düzeyde olduğu görülmektedir. Bunun nedenleri savurganlık, aşırı vergisel erozyonlar, kayıt dışı, hızlı nüfus artışı, ücretlilerin üzerindeki vergi yükü gibi daha birçok etken sayılabilir. İncelememizin konusunu somutlaştırmak gerekirse, Türkiye'deki gelir dağılımını bozan çok sayıda faktörden sadece vergisel boyuttaki çözüm önerilerine değinilecektir. Türkiye'deki gelir dağılımı bozukluğunun azaltılmasına yönelik alınması gereken vergisel önlemlerden bazıları şunlardır.

- Gelişmiş ülkelerde uygulanan biçimde bir servet vergisi uygulamaya konularak, vergi kaçakçılığı denetim altına alınabilir.
- Bakanlık içinde vergisel yönden denetimlerin artışının sağlanarak ve denetim organlarını daha etkin hale getirerek bu konuda vergisel kayıplar önlenebilir.
- Son yıllarda ülkemizde yapılan vergisel teşvikler sonucu Milli gelirde bir artışın söz konusu olmadığı görülmektedir. Bu yüzden vergisel teşvikleri her sektöre değil ihtiyacı olan sektörlerle verilmesini sağlayarak daraltılmalıdır.
- Kayıt dışı ekonomi önlenmeli ve vergi tabanı genişletilerek, ücretlilerin vergi yükü azaltılmalıdır. Türkiye'de tüm boyutlarıyla gelir dengesizliğini körükleyen mevcut eğitim sistemi yeniden yapılandırılmalı,
- Vergi sisteminin hasılat dışı amaçlar (belirli yatırımlara yönelik vergi ayrıcalıkları tanınması) için kullanılmasının önüne geçilmelidir.

⁵⁰ AKTAN Can, İstiklal Yaşar Vural, age, s.64.

⁵¹ EGELİ Haluk, Parafiskalite ve Türkiye'de Sosyal Parafiskal Kurumlar, Altın Nokta, İzmir, 2008. s.114.

• Gelir İdaresinin 2010 yılı Genel bütçe vergi gelirleri tahsilatının yüzde dağılımı verilerine göre Dolaylı vergilerin % 67,1 Dolaysız vergilerin %32,9 olduğu görülmektedir.⁵² Bu dolaylı vergilerin bütçe gelirleri üzerindeki bu yüksek payı düşürülerek gelir dağılımını daha adil hale getirecek seviyeye getirecek tedbirler alınabilir.

• Ücretliler üzerindeki sosyal güvenlik vergilerinin oranları azaltılarak, işverenlerin üzerindeki vergi yükünün azalmasını ve kayıt dışı kalma problemine çözüm olunabilir.

• Ticari, zirai ve mesleki kazançlar dışında nakdi sermaye ile elde edilen faiz, kâr payı, kira vb. iratlar üzerinden alınan vergilerin diğer gelir unsurları ile arasındaki uçurumun azaltılmalıdır. Bu durum aynı zamanda gelir dağılımını yüksek gelir gruplarının lehine bozmakla kalmayıp ayrıca devlet borçlanmalarında da büyük bir yük getirmektedir.⁵³

3- SONUÇ

Günümüzde, gelişmiş ülkeler ile gelişmekte olan ülkeler arasında gelir dağılımı sorunu çok önemli bir hal almıştır. Bu nedenle toplumsal açıdan refahın sağlanması, ekonomik istikrar, insanlar arasında fırsat eşitliği sağlamak ve sosyal anlamda barışın tesisi için gelir dağılımındaki dengesizliklerin giderilmesi gerekir. Gelir dağılımında dengeye ne kadar yaklaşılsa toplumsal barışta o oranda sağlanmış olur. Bu açıdan gelir dağılımında meydana gelen dengesizliklerin giderilmesi ise, ancak Devletin sosyal devlet anlayışı içinde düzenlemelerle mümkün olmaktadır. Bu düzenlemelerden en önemli ve etkili bir maliye politikası aracı olan vergi politikalarıdır.

Gelir dağılımı bozukluğunun vergi gelirlerindeki neden olduğu bu olumsuz etkileri ortadan kaldıracı rasyonel ve ideal bir vergi mekanizmasına ihtiyaç vardır. Bunun içinde vergi reformunun yapılması gerekmektedir. Kapsamlı bir vergi reformu sayesinde toplumdaki kesimler arasındaki vergi yükünde daha adil bir gelir dağılımı sağlanabilir.

Bunun için ülke milli gelirinin vergi sistemi ile yeniden dağılımında, belirli kesimin gelirleri azaltılarak, belli kesimlere ise nakdi transfer yapmada kullanılmalı, gelir dağılımında dikey ve yatay adalet sağlanmalı, gelir dağılımının sağlanmasında dolaylı vergilerin yerine dolaysız vergilerin katkılarının daha yüksek olduğundan dolaysız vergilere ağırlık verilmeli, son olarak ta vergi sisteminde kayıp ve kaçakları önleyici etkin ve verimli vergi denetime önem verilmesi halinde gelir dağılımında adaletle daha çok yaklaşılacaktır. Unutulmamalıdır ki gelir dağılımı bozukluğu toplumsal sorunların ana kaynaklarından en önemlisidir.

KAYNAKÇA

• “Gelir Dağılımı İyileştirilmesi ve Yolsuzlukla Mücadele Özel İhtisas Komisyon Raporu” Çevrimiçi: <http://ekutup.dpt.gov.tr/Ankara>, 2001.

• AKDOĞAN, Abdurrahman. **Kamu Maliyesi**, Gazi Kitapevi Yayını, Ankara, 2003.

• AKTAN, Çoşkun ve İstiklal Yaşar Vural. (2002); “**Gelir Dağılımında Adalet(siz) lik ve Gelir Eşit(siz) liği: Terminoloji, Temel Kavramlar ve Ölçüm Yöntemleri. Yoksullukla Mücadele Stratejileri**”, Ankara: Hak- İş Konfederasyonu Yayını, 2002.

⁵² AKTAŞ Alaattin, “Dolaylı-dolaysız vergide üçte bire üçte iki olan dengeyi tam tersine çevirdik”, Dünya Gazetesi, 17.10.2011.

⁵³ ŞENER Orhan, age., ss. 449-450.

• AKTAN, Coşkun. (2002); **“Gelir Dağılımında Adaletin Sağlanması ve Yoksulluk Sorununu Ortadan Kaldırılması İçin Vergi Sistemi Nasıl Dizayn Edilmeli, Yoksullukla Mücadele Stratejileri”**, Ankara :Hak- İş Konfederasyonu Yayını, 2002.

• AKTAŞ, Alaattin. “Dolaylı-dolaysız vergide üçte bire üçte iki olan dengeyi tam tersine çevirdik”, **Dünya Gazetesi**, 17.10.2011

• AY, Özgür. **“Türkiye’de Vergi Yapısının Gelir Dağılımına Etkisi”**, İstanbul Üniversitesi Doktora Tezi, İstanbul, 2010.

• BAŞ, Kemal. Ç.Ü Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt No 18, Sayı 1, 2009.

• BİLİCİ, Nurettin. **Vergi Hukuku**, Seçkin Yayını, Ankara, 2007

• BİYAN, Özgür. **“Vergilemenin nihai niteliğinden sapmasının siyasal ekonomik ve sosyal nedenleri”** Bursa SMMMO Dergisi, Sayı 57, Mart 2004.

• Çevrimiçi: http://wapedia.mobi/tr/Pareto_da

• Çevrimiçi: http://www.ekodialog.com/Konular/lorenz_egrisi.html

• Çevrimiçi: <http://www.sde.org.tr/tr/haberler/1725/gelir-ve-yasam-kosullari.aspx> (Erişim Tarihi: 04.01.2012)

• Çevrimiçi: <http://www.sonbaski.com/nisan2006afsin.html>

• ÇOŞKUN, Nazende Özkaramete. **“Gelir ve Yaşam Koşulları”**,

• DUMLU, Ufuk ve Özlem Aydın, “Ekonometrik Modellerle Türkiye İçin 2006 Yılı Gini Katsayısı Tahmini”, *Ege Akademik Bakış* 8 (1)2008, ss373-393..

• EGELİ, Haluk. **Parafiskalite ve Türkiye’de Sosyal Parafiskal Kurumlar**, Altın Nokta, İzmir, 2008.

• EROZAN Adil, **“Gelir Dağılımı ve Vergilemenin Gelir Dağılımına Etkisi”**, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, İstanbul, 1990.

• FAZIL Aydın, “Gelir Dağılımının Vergi Sistemi Üzerine Etkisi”, *Vergi Sorunları Dergisi*, Eylül 2008, Sayı:240, ss.35-47.

• Gelirin Yeniden Dağılımının Tanımlanması, Çevrimiçi:<http://www.turkmmo.com/ekonomi-iktisat-isletme/39966-gelirin-yeniden-dagiliminin-tanimlanmasi.html>, (Erişim Tarihi:03.02.2012.)

• IŞIK, Nihat. **“Sektörel Gelir Dağılımının Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkisi”**, Selçuk Üniversitesi Karaman İ.İ.B.F Dergisi, Sayı:11, Yıl:9, Aralık 2006, s.123.

• KÜRSÜZ, Tuğba **“Vergilendirmenin Gelir Dağılımına Etkileri ve Türkiye’deki Durumu”**, Marmara Üniversitesi Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2010

• MUTLU, Devrim Emre **“Vergilendirmenin Gelir Dağılımına Etkisi”**, İstanbul Üniversitesi Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2007, s.18.

• NADAROĞLU, Halil **Kamu Maliyesi Teorisi**, Beta Yayınevi, 11 Baskı, 2000.

• Özbilen, Şevki **Maliye Politikası (Teorik Esaslar- İlkeler ve Yöntemler)**, Atıla Kitabevi, Ankara, 1999.

• RAKICI, Cemil **“Gelir Dağılımının Düzenlenmesinde Gelir Vergisinin Rolü: Türkiye Örneği”**, **Marmara Üniversitesi Doktora Tezi**, İstanbul, 2008, s.76.

• ŞENER, Orhan **Teori ve Uygulamada Kamu Ekonomisi**, Beta Yayını, İstanbul, 2001.

• ŞİMŞEK, Alper ve ÖZKÖK, Servet **Vergi Muhasebesi**, Oluş Yayını, Ankara, 2009.

• TAYYAR, Ahmet Emrah **“Türkiye’de Gelir Dağılımı ve Makro Ekonomik Faktörlerin Gelir Dağılımı**

Üzerine Etkisi: Bir Ekonometrik Analiz", **Marmara Üniversitesi Yüksek Lisans Tezi**, İstanbul, 2011, s. 6.

- TURHAN, Salih **Vergi Teorisi ve Politikası**, Filiz Kitabevi, İstanbul, 1998, 6. Baskı.
- Tüm Vergi Kanunları, Oluş Yayını, Ankara, 2008.
- TÜRK, İsmail. Maliye Politikası, Turhan Kitabevi, Ankara, 2003.
- TÜRK, İsmail. Maliye Politikası: Amaçlar, Araçlar ve Çağdaş Bütçe Teorileri, Ankara, Turhan Kitabevi, 2005.

• www.gib.gov.tr

• www.tuik.gov.tr

• YAŞIN, Dilek "Türkiye'de Büyüme, Gelir Dağılımı ve İşsizlik Arasındaki İlişkinin Analizi (1978-2009): Büyüme, Daha Adil Gelir Dağılımını Getirdi mi? İşsizliği Azalttı mı?", Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir, 2010, s.6. Çevrimiçi: http://www.tcmb.gov.tr/yeni/iletisimgm/dilek_yasin.pdf (Erişim Tarihi: 04.01.2012)